

JUGEND-ALIJAH

»Alijah« betyder indvandring eller tilbagevenden.

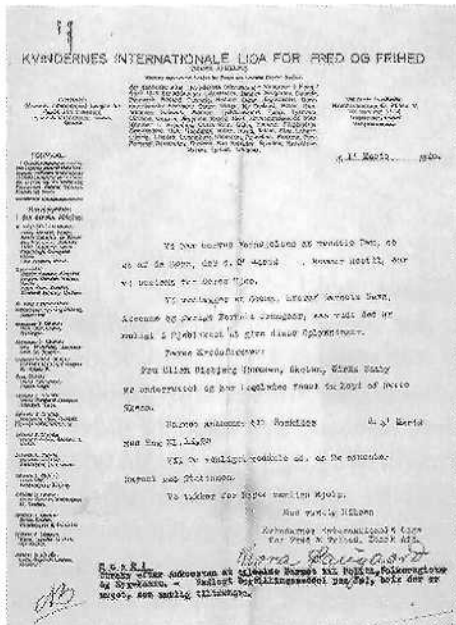
Jugend-Alijah var en organisation, der hvilede på tanken om jødiske børns indvandring til Palæstina. Den var opstået i Tyskland, hvor man ønskede at give de jødiske børn flere muligheder for uddannelse og udførelse, end de havde inden for de snævre rammer, der var dem tildelt i en række europæiske lande. Børnene var mellem 13 og 16 år; når de fyldte 17 år gled de automatisk ud af Jugend-Alijah og som regel ind i Hechaluz.

Ret snart efter sin opståen, skulle behovet for en »Jugend-Alijah« vise sig at blive uhyggeligt stort. Kort efter nazisterne var kommet til magten i Tyskland, besluttede Jugend-Alijahorganisationen derfor at oprette et kontor i Palæstina, som skulle stå for modtagelsen af de jødiske børn. Arbejdet blev overdraget til Henriette Szold, hvis omsorg for de mere end 5000 børn, som slap ind i Palæstina, er gået over i historien.

Efterhånden som det blev klart, hvad det nazistiske regime betød for de jødiske børn, blev det besluttet, at det vigtigste blot var at få børnene ud af Tyskland, og et større internationalt hjælpearbejde blev sat i gang for at skaffe pladser til disse børn i en række vesteuropæiske lande. Da krigen brød ud, var det på denne måde lykkedes, indtil videre, at bringe 15000 børn udenfor nazisternes rækkevidde, hvor de ventede på den videre rejse til Palæstina.

Danmark kom ret sent ind i dette arbejde. Tilsyneladende var det beretningerne fra Krystalnatten, der satte skub i udviklingen, der til gengæld herefter skete med rivende hast. Det blev Melanie Oppenheim, som blev udset til at lede arbejdet. Det var ikke tilfældigt. Melanie Oppenheim var gift med overretssagfører Morits Oppenheim, som indtil 1933 havde været juridisk rådgiver for Det tyske Gesandtskab i København. Gennem sine mange kontakter herhjemme og i udlandet havde familien udført et omfattende arbejde for at hjælpe flygtninge ud af det nazistiske Tyskland¹.

Melanie Oppenheim kontaktede de to store kvindeorganisationer i Danmark, »Danske Kvinders Nationalråd« og »Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed«, og i de kommende måneder arbejdede fru Oppenheim og de to kvindeorganisationer intens for at skaffe et antal jødi-

Meddelelse fra "Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed" til Viggo Frandsen i Allerslev om, at familien kan forvente at modtage et "Jugend-Alljähbarn" i løbet af et par dage. Det var Walter Sommerstein.
(Nanna Frandsen)

ste gruppe på 19 børn; mindre end ét år før den tyske besættelse af Danmark.

Ialt kom 320 børn til Danmark.

Set i historiens bakspejl var det et fortvivlende lille antal.

Erich Brandstein og familien Frandsen

Efter ankomsten af holdet i juni måned varede det mere end to måneder inden en større gruppe igen kom til landet.

Enkelte børn var ankommet i juli, men den 3. september 1939 ankom 48 børn til Danmark. To dage efter at Den anden Verdenskrig var brudt ud. Med i denne gruppe var Erich Brandstein.

Det har ikke været muligt at finde Erich Brandstein, men vi ved alligevel en hel del om ham. Erich, som kom fra Wien, kom til at bo hos familien Frandsen i Allerslev ved Lejre, der som de første på Roskildeegnen tog et »Alijahbarn« til sig. I familien fortælles, hvordan det gik til: I byen boede

ske børn til Danmark. Problemerne var mange: Myndighederne skulle godkende planerne, og det viste sig at give store problemer; der skulle skaffes det nødvendige antal hjem, som var villige til at modtage et jødisk barn, og endelig skulle der skaffes penge. Den engelske mandatmagt forlangte, for at udstede et indrejsecertifikat til det enkelte barn, et beløb svarende til 1600 danske kroner, som garanti for at barnet selv kunne betale sin uddannelse, når det kom til Palæstina. Og certifikatet var nødvendigt; kun med det i hånden blev barnet lukket ind i Danmark. Man ville være sikker på, at det rejste igen. Til sidst, og i sidste øjeblik, lykkedes det, og den 19. juni 1939 ankom den første

fru Kure, der var særdeles aktiv inden for »Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed«, og på et møde i den lokale husmoderforening, der som

*Erich Brandstein. Billedet er sendt til familien Frandsen i Allerslev i 1946 fra Palæstina. Herfra sendte Erich Brandstein også en kasse appelsiner til sin plejefamilie. Den gjorde stor lykke, det var jo lige efter krigen.
(Finn Frandsen)*

formand havde præstefruen, blev de lokale gårdmandskoner opfordret til at tage et jødisk plejebarn. Der blev stille i salen, mens alle tænkte, men fru Frandsen mente at føle præstefruens øjne på sig og svarede: »Ja, men jeg skal først spørge min mand!« Viggo Frandsen syntes det var en strålende ide; Erich Brandstein havde fået et sted at være.

Opholdet blev dog kort. Det egentlige mål var stadig Palæstina, og allerede ved nytårstid 1940 blev Erich tilbudt en udrejse. Afrejsen foregik med fly, og det var en bedrøvet familie, der fulgte Erich til flyveren. Forholdet mellem den unge jøde og familien var blevet meget nært.

Erichs forældre havde forladt Østrig, og var endt i Jugoslavien. Korrespondancen med dem og fa-

milien i Allerslev er bevaret, og vi kan følge forældrenes omsorg for deres dreng, og deres taknemmelighed over, at han dog er kommet i sikkerhed.

Et enkelt brev, modtaget efter Erichs afrejse, fortæller om forældrenes situation:

Zagreb, 29.1.1940

Ærede hr. Frandsen.

Da jeg meget længe ikke har hørt fra min dreng, er jeg meget bekymret for ham. Han plejer altid at skrive til os to gange om ugen. Er han måske allerede rejst?

Jeg beder Dem derfor meget om De venligst vil oplyse om dette, og håber ikke, De har noget imod det.

Vi takker Dem for Deres hjælp og håber meget at få svar.

Med hjertelige hilsener
Brandstein.

Zagreb, 29. I. 1940

Sehr geehrter Herr Frandsen!

Da ich schon lange von meinem Onkel keine Nachricht hatte bin ich wegen sein Wohlbefinden sehr nachdenklich und besorgt um so eher da er ja immer sehr pünktlich zweimal in der Wo. die geschrieben hat, aber ist er vielleicht bereits weggefahren. Ich hoffe Sie daher sehr haben die die Hilfsverschiedenheit um Nannes mitzuteilen, sind Sie um deshalb nicht böse.

Für Ihre Hilfe danken wir Ihnen im Voraus und hoffen auf Ihre baldige Antwort mit herzlf. Grüß
Brandstein

Brevkortet, som omtales i teksten, fra
Erich Brandsteins forældre til Viggo
Frandsen.
(Nanna Frandsen)

Erich var nået til Palæstina, til Haifa, hvor han kom til at bo hos sin onkel og tante, og den 2. februar 1940 kunne han skrive til sine plejeforældre i Danmark og fortælle om sin rejse med båd fra Marseille til Haifa.

Månedet efter modtog Viggo Frandsen et lettet brev fra forældrene i Jugoslavien, der havde hørt fra deres søn. Brevet slutter:

..»Nu, kære familie, vil vi forfulgte forældre endnu en gang hjerteligst takke for jeres velgerning, pleje og omsorg for vort barn, som på grund af tiderne var tvunget til at forlade sit hjem og sine forældre og drage ud i det fremmede. Vi er nu blevet fattige og elendige og ønsker for Dem, at den kære Gud måtte skærme jer mod en sådan skæbne og lade jer leve lykkeligt i jeres eget hjem.

Vi sender jer alle hjertelige hilsener.

Jakob og J. Brandstein..«.

I april 1941 angreb Hitler Jugoslavien, og herefter forsvinder ethvert spor af Erich Brandsteins forældre.

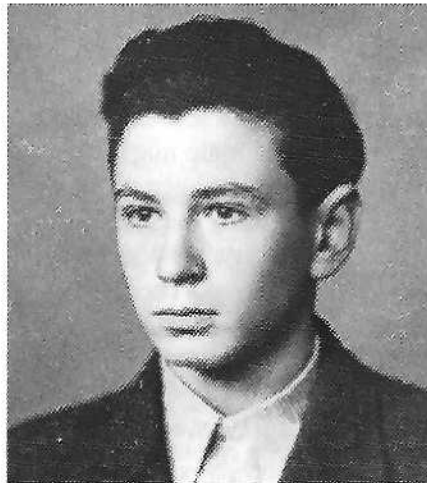
Historier fra Wien

De to første dage i marts 1940 ankom to mindre grupper med Alijahbørn til Danmark.

Fire børn herfra kom til Kirke Såby og til Allerslev. Det var én pige,

*Renee Grünfeld ved ankomsten til Danmark i 1939 (se desuden forsiden).
(Renee Corneliusen)*

*Kurt Wechsler, april 1940.
(Renee Corneliusen)*

Renee Grünfeld, og tre drenge, Walter Erik Sommerstein, Kurt Wechsler og Adolf Weiner.

De kom alle fra Wien.

Det må have været en forvirret og usikker oplevelse, at ankomme alene til et fremmed land, men verden her må alligevel have føltes særdeles tryk, for bag dem lå oplevelserne fra Wien:

..»I 1938 blev min familie tvunget ud af vores bolig. Ved udsætningen blev en del af vores ejendele ødelagt. Vi gemte os herefter på forskellige adresser. Så fulgte Krystalnatten, og umiddelbart herefter blev vi opsøgt af uniformerede nazister med besked om, at vi skulle melde os på en bane-gård i Wien.

Min fader besluttede, at det skulle vi ikke, og sammen med mig og min søster strejfede han rundt på jagt efter en løsning. Jeg husker en nat, vi til-bragte på bunden af en telefonboks, mens min fader ledte efter en flugt-mulighed.

Den sidste mulighed var Shanghai. Hertil rejste min fader, og vi skulle så følge efter.

Vi to piger kom på et børnehjem, mens min moder blev skjult hos sin søster, der var gift med en ikke jødisk mand.

I januar lykkedes det at få min søster ud af Østrig til Palæstina.

Ind i mellem boede jeg hos min moster, som også havde min bedste-moder boende.

Det var vanskeligt at overleve som jøde i Wien. Man fik ingen ratione-ringskort og kunne ikke vise sig på gaden... En aften, da jeg havde måttet gå ud, blev der kastet sten efter mig. Jeg dækkede mig bag et forbipasserende ægtepar, der ikke lod sig mærke med noget. Dengang forstod jeg ikke, hvorfor de ikke hjalp mig. Da jeg kom hjem til min moster, blev jeg puttet i en feltseng ude i køkkenet. Kort efter buldrede det på døren; uden for stod et par SS-mænd og meddelte, at der befandt sig en »jødepige« i lejligheden. Min onkel stillede sig i vejen for dem, og sagde, at de måtte skyde ham først, hvis de tog mig med..«.

(Renee Grünfeld)

Walter Sommersteins oplevelser i den østrigske hovedstad var ikke be-hageligere. Om sit møde med en gruppe ungnazister fortæller han:

..»Næste morgen mødte jeg Ruth og en veninde udenfor Stadtpark. Ruth havde et ærinde hos nogle slægtninge i Ungargasse, men pigerne var bange for at gå så langt gennem et fjendtligt Wien.

Mens Ruth var hos sin moster, stod Edith og jeg uden for porten...

På vejen hjem passerede vi Wollzeile. Skråt bag os, på den anden side af gaden, gik tre unge mænd i deres korte, sorte bukser og brune skjorter...

Pigerne begyndte at løbe, så hurtigt de kunne, og snart var de forsvundne. Jeg fortsatte i samme fart. Dette var sket flere gange for mig tidligere, jeg ville ikke vise dem, at jeg var bange, den tilfredsstillelse skulle de ikke have.

I næste øjeblik var de over mig. De spurgte ikke, om jeg var jøde; pigerens flugt var bevis nok. De trykkede mig op mod husvæggen, og deres næver landede næsten samtidigt med al kraft på min hage og mine kinder. Så gik de videre, som om intet var hændt. De vendte sig ikke engang om...«

Det var farligt at gå ud, men hjemme var det ikke bedre. En morgen, da Walter og hans lillebror vil gå i skole, spærrer portneren dem vejen med besked om, at ingen jøder må forlade huset:

..»Efter en halv time hørtes pludselig larm fra lejligheden nedenunder. En kvinde skreg. Det måtte være den gamle fru Eisner. Vi hørte buldren fra ting, der blev kastet rundt. Nye skrig, gråd og så stilhed...

Så ringede det på døren. »Fru Sommerstein?«

Udenfor stod portneren og fire SA-mænd. SA-manden skubbede min mor til side, og de fire gik ind i lejligheden. Portneren blev stående i døren, og fulgte nysgerrigt optrinnet. Paul og jeg trykkede os op mod væggen.

»De to tager vi med senere«.

SA-mændene delte sig. To fortsatte ind på hr. Adlers værelse. De to andre gik hen til det store skab og rev dørene op.

»Har I gemt penge eller andre værdigenstande i lejligheden?«

»Nej«, svarede min mor.

Med en hurtig bevægelse fejede SA-manden indholdet af den øverste hylde ned på gulvet. Systematisk fortsatte han hylde efter hylde... Så fortsatte han med de andre skabe.

Den anden SA-mand fik øje på vores sparebøsser, som stod i vinduet. Han spurgte efter nøglen, men den havde min fader. Uden et ord tog han sparebøsserne til sig.

Døren åbnedes til hr. Adlers rum, og han kom ud, tæt fulgt af sin bror. Bagved gik de to SA-mænd. I dagligstuen var arbejdet afsluttet. De fire uniformerede forlod lejligheden med Hr. Adler og hans bror. Min lillebror og jeg lod de være. Jeg spekulerede på, om de havde glemt os, eller de bare ville skræmme os, da de kom. Antagelig tog man kun voksne...«

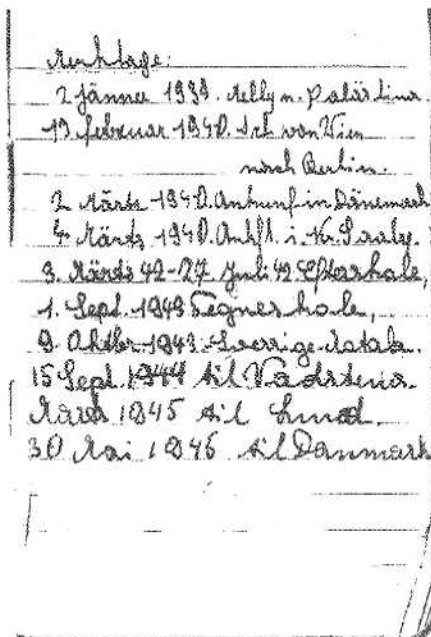
Rejse med forhindringer

Den 13. februar rejste børnene fra Wien. Afskeden var svær; få forældre troede på, at de skulle få deres børn at se igen.

Rejsen gik over Berlin, men i den hårde vinter sneede gruppen inde i den tyske hovedstad. Det var svært at finde indkvartering, men en venlig præst åbnede sin kirke for dem. I øvrigt fortæller Renee Grünfeld, at hun oplevede Berlin som et væsentlig behageligere sted at opholde sig end

Wien. Her kunne man gå i gaderne uden at blive overfaldet.

Efter 14 dage i Berlin rejste gruppen videre, blot for at endnu en gang at sne inde; denne gang ved en lille station nogle kilometer syd for Rostock. Natten blev tilbragt i toget uden varme og mad; Renee husker endnu skiltet på perronen, som forbød jøder adgang. I løbet af natten fik de mad; en tysk soldat sneg sig ind til dem og gav dem lidt brød. Så gik turen tilbage til Berlin, hvor et nyt problem meldte sig; børnenes gennemrejsevisum var ved at udløbe. I hast blev den videre rejse ordnet med fly, og den 2. marts 1940 landede børnene i Kastrup lufthavn. Efter et kortere ophold i København blev Alijahbørnene sendt ud til deres plejeforældre.

Under det ufrivillige ophold i Berlin købte Renee Grünfeld en notesbog. Heri nedskrev hun i de næste år de vigtigste datoer og begivenheder.
(Renee Corneliussen)

Plejefamilierne

Kurt Wechsler kom til Kirke Såby:

„På hovedvejen mellem Roskilde og Holbæk, uden for Kirke Såby, blev jeg modtaget ved busstoppestedet af gårdejer Peter Hansen. En venlig mand, som ønskede mig velkommen i et sprog, jeg ikke forstod. Efter et par minutters kørsel i hans 1924 Ford T ankom vi til Kildegården..“

Renee Grünfeld havde man ikke fundet plads til, men Ellen Risbjerg

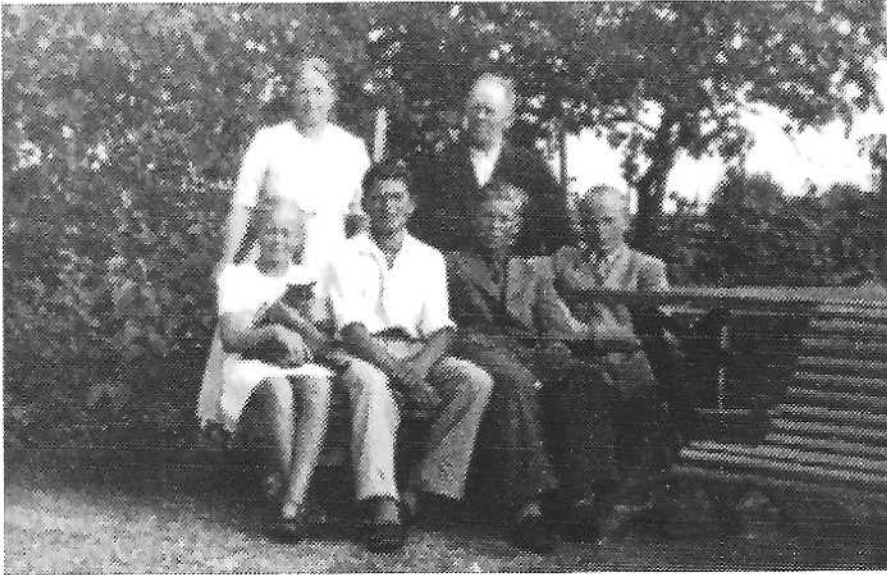
Thomsen, som boede på skolen i Kirke Såby, og som i øvrigt var den lokale kredsformand for »Kvindernes Internationale Liga«, tog hende til sig.

Man må tro, det var svært for børnene at komme som fremmede til de danske hjem. Men tilsyneladende gik det uden de store problemer; som flere fortæller »var det en stor lettelse at være et sted, hvor vi ikke hele tiden var bange«.

Erik Walter Sommerstein kom til Viggo Frandsen i Allerslev:

..»Efter tre døgn i København blev jeg sat på toget til Lejre, en station et lille stykke fra Roskilde.

På stationen stod en middelaldrrende kvinde og en pige på 10-12 år med

*Erik Walter Sommerstein og familien på Munkedamsgården i Allerslev. Bagerst står hr. og fru Frandsen; forrest Nanna, Walter, Finn og Ebbe.
(Ebbe Frandsen)*

lange fletninger. Jeg var den eneste, der stod af af toget, og de gik med det samme hen til mig. Jeg stillede min taske og rygsæk i sneen og trykkede dem i hånden. »Goddag, Erik, og velkommen«, sagde hun. Jeg forstod ikke et ord dansk, men kunne gætte, hvad hun sagde. Så pegede hun på sig selv: »Laura«, bagefter på pigen: »Nanna«..«.

(Walter Sommerstein)

Det fjerde barn, Adolf Weiner, kom i hjemmet hos Jens Peter Christiansen på Kirke Såby Mark.